

ETNİSİTE, TOPLUMSAL CİNSİYET VE SİYASET İLİŞKİSİNİ, ERZİNCAN'DA LOM/ "POŞA" KADINLAR ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMEK^{1 2}

Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
KAÜİBFD
Cilt, 12, Sayı 23, 2021
ISSN:1309-4289
E – ISSN: 2149-9136

Makale Gönderim Tarihi:07.03.2021 Yayıma Kabul Tarihi: 03.05.2021

Funda KEMAHLI
GARİPOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi
Erzincan Binali Yıldırım
Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
fundakemahli@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8768-776X

Ayşem SEZER ŞANLI
Dr. Öğr. Üyesi
Erzincan Binali Yıldırım
Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
aysemsezer@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9954-4811

ÖZ Siyaset, insanlığın yeryüzündeki varoluşundan bu yana erkeklere özgü bir uğraş olarak değerlendirilir. Tarihin farklı dönemlerinde kadınlar, genellikle ezilen cins, ikinci cinsiyet olarak görülmektedirler. Kadın, kamusal hayattan dışlanmış, hane içerisinde gündelik yaşamını örgütlemek zorunda bırakılmıştır. Hâkim bir topluluk içerisinde farklı bir kimlik aidiyeti taşıyan gruplarda ise, kadınların siyasete ve kamusal yaşantıya ilgisi daha geri planda kalmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de mevcut etnik yapılardan biri olarak değerlendirilen ancak fazla bilinirliği olmayan Lom toplumunda yer alan, Erzincan merkeze bağlı Yoğurtlu Beldesi Sancak Mahallesi’nde yaşayan ve yerel halk tarafından “Poşa” olarak adlandırılan toplumun kadınlarının siyasete bakış açıları ele alınacaktır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, toplumsal cinsiyet ve etnik kökene dair eşitsizliğinin daha fazla hissedildiği sosyal dışlanmışlık örgüsü içerisinde yer alan bir bölgede yaşayan kadınların, siyasal katılım, siyasal eğilim ve siyasal bilinç düzeylerinin belirlenmesidir. Nitel araştırmanın bir örneğini oluşturan bu çalışma, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’nin desteklediği, “Erzincan’da Yaşayan ‘Poşa’ Olarak Adlandırılan Yurttaşların Şehre Toplumsal ve Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Katkıları ve Avrupa Birliği Algıları” başlıklı bilimsel araştırma projesine dayanmaktadır. Çalışmanın saha araştırması kapsamında Erzincan’da yaşayan 14 Lom/ “Poşa” kadınla yapılandırılmamış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, kadınların siyasete ilgi düzeyini belirleyen etnik kimliğe bağlı sosyal dışlanma ve cinsiyet eşitsizliği kavramlarının oluşturduğu bir kuramsal çerçeveden yola çıkılarak saha verileri yorumlanmaktadır. Sonuç olarak çalışmada, eğitim düzeyinin yetersizliğinin ve dışlanmanın yol açtığı bir durum olarak, kadınların siyasete ilgilerinin son derece sınırlı olduğu ve siyasal tercihlerinin eş-baba-ata ve gelenekler tarafından yönlendirildiği saptanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lom/ “Poşa” Kadınlar, Siyasal Katılma, Sosyal Dışlanma, Etnik Kimlik, Toplumsal Cinsiyet.

JEL Kodları: Z, Z0, Z00

Alanı: Siyaset Bilimi

Türü: Araştırma

DOI: 10.36543/kauibfd.2021.021

Atıfta bulunmak için: Garipoğlu Kemahlı, F. & Şanlı Sezer, A. (2021). Etnisite, toplumsal cinsiyet ve siyaset ilişkisini, Erzincan’da Lom/ “Poşa” kadınlar üzerinden değerlendirmek. *KAÜİBFD*, 12 (23), 479-508.

¹İlgili çalışmanın etik kurallara uygunluğu beyan edilmiştir.

²Bu çalışma, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’nin desteklediği, “Erzincan’da Yaşayan ‘Poşa’ Olarak Adlandırılan Yurttaşların Şehre Toplumsal ve Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Katkıları ve Avrupa Birliği Algıları” başlıklı bilimsel araştırma projesine dayanmaktadır.

EVALUATING THE RELATIONSHIP OF ETHNICITY, GENDER AND POLITICS ON LOM / "POSHA" WOMEN IN ERZINCAN

Kafkas University
Economics and Administrative
Sciences Faculty
KAUEAS
Vol.12, Issue 23,2021
ISSN:1309-4289
E – ISSN: 2149-9136

Article Submission Date: 07.03.2021

Accepted Date:03.05.2021

Funda KEMAHLI
GARİPOĞLU

Asst. Prof
Erzincan Binali Yıldırım University
Faculty of Economic and
Administrative Sciences
fundakemahli@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8768-776X

Ayşem SEZER ŞANLI

Asst. Prof
Erzincan Binali Yıldırım University
Faculty of Economic and
Administrative Sciences
aysemsezer@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9954-4811

ABSTRACT Since the existence of humanity on earth, politics is regarded as a male occupation. In different periods of history, women are generally seen as the oppressed sex. The woman was excluded from public life in groups that have a different identity, women's interest in politics is more in the background. In this study, the political perspectives of the women of the society, who live in the Sancak District of the Yoğurtlu Town of Erzincan and are called "Posha" by the local people, will be discussed. In this context, the main purpose of the study is to determine the level of political participation, political tendency and political consciousness of women. This study, which constitutes an example of qualitative research, is a scientific research project supported by the Scientific Research Projects Coordination Unit of Erzincan Binali Yıldırım University titled "*The Social and Political, Economic and Cultural Contributions of the Citizens Living in Erzincan, Who Are Called as 'Posha', and the Perceptions of the European Union*" based on. Unstructured interviews were conducted with 14 Lom/ "Posha" woman within the scope of the field research of the study. In the study, field data are interpreted based on a theoretical framework formed by the concepts of social exclusion, ethnic identity and gender inequality. As a result, the study found that women's interest in politics is extremely limited, a situation caused by insufficient education and exclusion, and their political preferences are guided by their husband-father-family elders and traditions.

Keywords: Lom / "Posha" Women, Political Participation, Social Exclusion, Ethnic Identity, Gender.

JEL Codes: Z, Z0, Z00

Scope: Political Science

Type: Research

1. GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde şekillenen kadın ve erkeğin toplum tarafından belirlenen rolleri ve sorumlulukları, kadınlar aleyhine bir toplumsal düzen oluşturmuştur. Farklı toplumlarda, farklı sosyolojik yapılarda kadına ilişkin oluşturulmuş geleneksel ve kültürel kodlar, kamusal ve özel alanda kadının sosyal ve kişisel kimliğinin oluşum sürecini de etkilemiştir. Özellikle patriyarkal hegemonya yapısının hakim olduğu toplumlarda, toplumsal cinsiyet eşitsizliği daha da derinleşmekte ve kadının üzerindeki baskı artmaktadır. Bu baskı sadece özel alan ile sınırlı kalmayıp, toplumsal yaşamın ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, eğitim, hukuki ve hatta sağlık olmak üzere her alanında etkili olmaktadır.

Patriyarkal toplum ve iktidar yapısı, kadını ev içi alanla sınırlayan ve toplumsal yaşamın her alanından dışlayan geleneksel yapıdan da beslenerek kendini yeniden üretmektedir. Bununla birlikte kadın sorunlarının en başında gelen cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği, sosyal dışlanma ve yoksulluk gibi toplumsal sorunlarla birleşince, dezavantajlı konumun şiddeti daha da artmaktadır. Başka bir deyişle, dünyadaki evrensel kadın sorunlarının yanı sıra, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da görünür yapan, toplumsal/mekânsal dışlanma, eğitimsizlik ve yoksulluk yine en fazla kadınları etkilemektedir. Kamusal hayattan kopuk, gündelik-ev içi yaşama mahkûm kadınlar, yurttaşlık ve siyaset olgularından da iyice kopmaktadırlar. Toplumsal hayatın farklı aşamalarında ayrımcılık ve sosyal dışlanmaya en fazla maruz kalan kadınların bu konumu, dini veya etnik kimliğe bağlı azınlık olma gibi dışlayıcı (öteki) konumuna sokan unsurlar ile daha da derinleşmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, etnisite ve sosyal dışlanma yapılarının birlikteliği, toplumsal yaşamda en fazla erkek egemen ilişkilerin hakim olduğu siyaset alanını etkilemektedir.

Bu çalışmada ise, Erzincan ilinin dış çeperinde yaşayan Lom / “Poşa” topluluğundaki kadınların siyaset alanı ile olan ilişkilerinin analizi amaçlanmaktadır. Teorik çalışmalarda “Lom” olarak kavramsallaştırılan, yerel ve gündelik kullanımda ise “Poşa” olarak adlandırılan topluluklar üzerine yapılan çalışmalar son derece sınırlı olduğundan, bu çalışma literatürdeki az sayıdaki çalışmalara katkı sağlama amacındadır. Bu itibarla, literatürde var olan boşluğu doldurma iddiası taşımaktadır. Türkiye’de yaşayan etnik azınlıklar üzerine yapılan önemli çalışmalardan biri Adrian Marsh tarafından gerçekleştirilmiştir. Ülkedeki farklı “Roman” azınlıklar üzerine çalışan Marsh (2008), 1870’lerde Rusların Kafkaslar üzerinde hâkimiyet kurmasından sonra Türkiye’ye göçen

Lom'ların genellikle Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerine yerleştiğini belirtir. Buna göre, Lom'lar "... *Kuzey Doğu ve Karadeniz bölgesinde küçük topluluklar halinde yaşamakta ve küçümseyici bir deyim olan 'Poşa' kelimesiyle adlandırılmaktadırlar*" (Marsh, 2008, s. 21-22). Yapılan saha araştırmasında da karşılaşıldığı üzere, kavramın dışlayıcı bir anlamda kullanılması nedeniyle bu nitelendirmeyi kabul etmeyen "Poşa" toplumu, yoksulluğu ve işsizliği çok yoğun yaşayan bir topluluk olarak Erzincan'ın toplumsal hayatında varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadır (Efe, 2019, s. 9). "Poşa" toplumunda kadınların statüsü ise, erkeklere göre çok daha geri plandadır. Kamusal ve siyasi faaliyetleri son derece sınırlı olan kadınlar, gündelik yaşamın "sıradan" aktörleri olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Ev ekonomisine katkı amacıyla yaptıkları etkinlikler ise kamusal alana çıkışlarının yegâne örneklerini oluşturur. Rize ilinde yaşayan Lom'lar ile ilgili bir araştırma yapan Meline Anumyan (2016), kadınların erkeklerin yaptıkları aletleri ev ev gezerek satmaya çalıştıklarını belirterek, kadınların toplumdaki sosyal konumunu örnekler. Buna ek olarak, kadınların çok genç yaşta evlendirildiğini belirterek sosyal yaşama katılımlarının son derece sınırlı olduğunu ifade eder (Balyan, 2017). Lom toplumunda kadınlar, çorap örme, yün eğirme, elekçilik gibi uğraşlarla ekonomik kazanç elde etmektedirler. Malların yapımının yanı sıra, bunların satımını sağlamak; yani ticaret de Lom toplumunda kadınların işi olarak görülmektedir (Seropyan, 2016). Görüldüğü üzere, hem hane içinde hem de toplumsal yaşamda iş yükleri çok ağır olan kadınların, genellikle söz konusu siyaset olduğunda, patriyarkal-geleneksel yapının boyunduruğundan kurtulamadığı ve erkek egemen algı içerisinde siyaset algısını şekillendirdiği görülmektedir.

Bu çalışma, Erzincan ilinin bir bölgesinde yaşayan Lom/ "Poşa" topluluğundaki kadınların siyasete olan eğilimlerini saptamak amacıyla yapılmış bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Bu doğrultuda, mekânsal ve sosyal dışlanma, etnik yapı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın olmak özelliklerinin kesişim noktasında, Lom/ "Poşa" topluluğundaki kadınların siyasete bakış açısının tespit edilmesi bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE: DIŞLANAN KİMLİKLER, KADIN VE ÖTEKİ

Kadınlar, tarihin ilk çağlarından beri insanlığın ezilen kesimini oluşturmaktadırlar. Sheila Margaret Pelizzon, kadını, "*ilk tutsaklık halkasını takan birey*" olarak tanımlar (Aktaran Sezer Şanlı, 2020, s. 145). Dünyadaki evrensel kadın sorunlarının yanı sıra, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da görünür yapan, toplumsal/mekânsal dışlanma, eğitimsizlik ve yoksulluk yine en

fazla kadınları etkilemektedir. Kamusal hayattan kopuk, gündelik-ev içi yaşama mahkûm kadınlar, yurttaşlık ve siyaset olgularından da iyice kopmaktadırlar. Toplumsal hayatın farklı aşamalarında ayrımcılık ve sosyal dışlanmaya en fazla maruz kalan kadınların bu konumu, dini veya etnik kimliğe bağlı azınlık olma gibi dışlayıcı (öteki) konumuna sokan unsurlar ile daha da derinleşmektedir. Patriyarkal nitelikli toplumlarda yaşayan kadınlar özellikle sosyal dışlanmışlık örgüsü içinde, azınlığı olduğu etnik-dinsel bir patriyarkal sistemin içinde daha da yok sayılmaktadırlar (Kemahlı Garipoğlu ve Sezer Şanlı, 2019, s.75). Ekonomik, sosyal ve kültürel birçok biçimde ortaya çıkan ve çok boyutlu bir olgu olan sosyal dışlanma kavramını, Gordon Marshall (1999, s. 150), kendiliğinden gerçekleşen bir şekilde sivil, politik ve toplumsal haklardan yoksun bırakılma bağlamında ele almış, “bireylerin ya da hanelerin, ya kaynaklardan ya da daha geniş bir ölçekteki cemaatle veya toplumla sosyal bağlar kurmaktan yoksun bırakılmaları süreci” olarak tanımlamıştır. Bu doğrultuda, özellikle kadınların toplumsal ve siyasal yaşam ile olan ilişkilerinin, sosyal dışlanma süreçleri ile birlikte ele alınması gerekmektedir.

Siyasi faaliyetler açısından neredeyse görünmez olan kadınlar, bu alandan dışlanmaktadır. Siyaset, temelinde güç ilişkileri ve iktidar mücadelelerini içerir. Karşılıklı tarafları olan bu mücadelelerin içerisinde kadınlar bir aktör olarak görülmemektedirler. Kadınların kamusal alandan ve siyasi arenadan dışlanması, onların geleneksel olarak “kadınların işi” olarak görülen ev içi faaliyetlerle ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Türküne, 2011, s. 30). Siyaset, Cem Eroğul’un (2012, s. 19) tanımına göre, “*Üretim dışında kalan, ancak üretimin sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmesi için toplumsal çapta yürütülmesi zorunlu olan ilişkilerin toplamıdır.*” İşte bu ilişkilerin yürütülmesinde görev verilen ancak sorumluluk yüklenmesi istenmeyen kadınlar, hem etnik kimliğe bağlı dışlanma pratikleri hem de toplumsal cinsiyete dayanan engellemelerle kuşatılmışlardır.

Bu bağlamda, öncelikle kimliğin³ ne olduğu sorusundan başlanmalıdır. Kimliğin kapsamı oldukça derindir. Sibel Karaduman (2010, s. 2886), bu kapsamı şu sözlerle açıklar: “*Kimlik, bireylerin gerek kültürel gerekse yaşadıkları çevrelerdeki sosyal konum ve statülerinin karşılığı olan çok boyutlu, inanç, tutum, değer yargıları gibi yaşam biçimini sembolize eden bir kapsama*

³Sosyal bilimlerin özellikle post modernlik tartışmaları içerisinde 1990’lı yıllardan sonra derinlemesine tartıştığı “kimlik” kavramı, farklı türleri ile birlikte ele alındığında başka bir çalışmanın konusu olabilecek ölçüde geniş bir tartışmadır. Bu çalışmada, saha çalışmasının amacından hareketle sadece kadın kimliği ve etnik kimlik bağlamından yola çıkılmaktadır.

sahiptir.” İnsanlar genellikle birbiriyle çelişen ya da bütünleşen birçok kimlikle bir arada yaşarlar. Buradan bakıldığında, “Poşa” kadınlar örneğinde hem etnik kimliğin hem kadın kimliğinin toplumsal ve mekânsal ötekileştirmeye sebep olan iç içe geçmiş bir dışlanma pratiği olduğunu görmekteyiz. Kadını siyaset alanından dışlayan patriyarkal yaklaşımlar, geleneksel toplumsal yapıyla birlikte, kadına genel olarak evle sınırlandırılmış aile içi faaliyetleri içeren bir rol biçmektedir. Yüzyıllar boyu patriyarkal aile yapısı içinde hane içindeki rolü için hazırlanan, evin yönetimi için yetiştirilen, ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılan kadının toplumun öteki alanlarında yer almasına gerek duyulmamıştır. Bu nedenle erkeğe uygun görülen görev ev dışındaki faaliyetler iken, kadına ise eve yönelik içe dönük faaliyetler uygun görülmüştür. Bu durumda siyasî katılım açısından cinsiyetin önemi, bireyin ev dışında kalan alanda oynayabileceği rolün belirleyicisi olmasından kaynaklanmaktadır (Koray, 1991, s. 81-86).

Kamusal alan ve özel alanın birbirinin karşıtı olarak ve farklı cinsiyetler etrafında bölünmesi, cinsiyetçi bir ayrıma işaret etmektedir. Kadını, kendini var edebilecek bir birey olarak görmekten uzak bu anlayış, kadını sadece gündelik yaşam alanı içerisinde kurgulamaktadır (Alkan, 2000, s. 7). Bu bağlamda, aktif bir sosyal konum olarak görülen erkekliğin karşısında kadınlık, bağımlı ve pasif bir kuruluş olarak değerlendirilmektedir. Akıllı temsil eden özne erkek olurken kadın duygusallık ve irrasyonellikle payelendirilmiştir (Günindi Ersöz, 2015, s. 86). Görüldüğü gibi, kamusal, sosyal ve siyasal alandan dışlanmanın en temel belirleyicisi “cinsiyet” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet kavramından farklı olarak cinsiyetin toplumsal bir kuruluş ve normlar ilkesi olduğuna işaret eden önemli bir kavram olarak geliştirilmiştir. Kadınların kamusal alandan dışlanması da, toplumun toplumsal cinsiyet yorumları ile ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet özünde kadının ne olduğu ve nasıl olması gerektiğine işaret eder. Dışiyi erilden ayıran biyolojinin üzerine kadını erkekten ayıran sosyolojiyi de inşa eden bu kavram, kadınların ve erkeklerin toplumda üstlenmesi gereken roller ve sorumlulukları üretir (Young, 2009, s. 42). Judith Butler’a göre (2008, s. 65) toplumsal cinsiyet bir kimlik kategorisidir ve kimlik tartışması, toplumsal cinsiyet tartışmasından ayrılamaz; çünkü birey olarak kabul edilmek ve tanımlanmak, öncelikle toplumsal cinsiyetin normatif yapısına uygun olmaya bağlıdır. Bu süreç ise iktidar yapılanması ile iç içe geçmiştir. Çünkü Butler’a göre (2008, s. 32), iktidardan arınmış hiçbir siyasal konum yoktur ve bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliği de politiktir. Siyaset alanında da kadınların var olabilmesi için, temsile kavuşabilmeleri için öncelikle özne olmanın gerekleri yerine getirilmelidir (Butler, 2008, s. 44). Kadınların ise, öznellik pozisyonundan vazgeçmeleri ve cinsiyet baskısının içerisine girmeleri

özellikle evlilik kurumuna müdahil olduklarında daha görünür olmaktadır. Bu çalışmanın saha verilerinde de görüleceği üzere, kadınların kamusal alana dahlinin sınırlarını ve siyasi eğilimlerini büyük ölçüde eşleri belirlemektedir. Simone de Beauvoir'ın (1993, s. 66) ifadeleriyle, “*Erkek, alışverişin kadın tarafından yapılmasını, evi kadının çekip çevirmesini, çocukların eğitimiyle yalnız onun uğraşmasını pek doğal bulmaktadır. Kadının kendisi de evlendiği anda, kişisel yaşamının bile sırtından atamayacağı birtakım görevler yüklendiğine inanmaktadır; ... Bütün iyi eşler gibi zarif bir hanım, iyi bir ev kadını, iyi bir ana olmaya çalışır.*” Görüldüğü gibi, cinsiyet bir kimlik kategorisi olarak kadının ikincil plana itilmesini ve dışlanmasına yol açmaktadır. Ayrıca, kadının kendini birey olarak kurmasını engellemekte, erkek boyunduruğu altında yaşamasına neden olmaktadır.

Kamusal ve siyasal dışlanmanın diğer belirleyicisi ise etnik kimlik üzerinden şekillenmektedir. Kimlik inşası dinamik ve sürekli hareket halinde olan bir oluş sürecine işaret etmektedir. Kimlik kişinin hem kendisini nasıl gördüğü hem de “ötekiler” tarafından nasıl görüldüğü ile ilgilidir. Dolayısıyla, karşılıklı olarak anlam inşasına dayanan bir eylemdir (Özdemir, 2012, s. 203). Bu noktadan hareketle, kimliği kavramsallaştırırken ırk, etnisite, cinsiyet, din gibi birçok faktörün etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kimlik içine doğulan bir varoluş değil; bireylere dışarıdan verilen bir anlamdır. Kimlik, insanların toplumsal çevresi ile ilişkilmesini sağlar. Çevre ile ilişki uyum ya da uyumsuzluk şeklinde açığa çıkabilir (Aşkın, 2007, s. 214). Sosyal kimlik edinme süreci ise özsaygı ve itibar edinme ile de ilişkilidir. Buna göre, bazı kimlikler kişiye itibar kazandırırken bazıları ise daha düşük bir sosyal konum olarak görülmektedir. Bu nedenle, bazı kimlikler farklı olduklarını ifade ederek saygınlık elde edeceğini umarken, bir kısmı ise farklı kimliklerini bir dezavantaj olarak gördüklerinde bütünleşme, uyum ve topluluk içinde erime eğilimine girmektedirler (Türküne, 2011, s. 213).

Kimlik ve kültür eksenli siyaset anlayışı, özellikle post-modernizmin gelişmesiyle farklı ve öteki konumda görülen kimlik taleplerinin yükselme sürecinde gelişmiştir. Her ülkede, kimlik talepleri ülkelerde yaşayan toplulukların çeşitliliğine göre değişebilmektedir. Ancak, evrensel olan, kimliğin bireyin toplumla ve devletle ilişkisinde temel belirleyicilerden biri olmasıdır. Bu bağlamda, kimlikler hem siyasal hem toplumsal olarak inkâr edilemeyecek gerçekliklere işaret ederler (Keyman, 2007, s. 220). Etnisite ya da etnik kimlik, en yaygın kullanımına 19. yüzyılda kavuşmuş bir kavramdır. Max Weber, etnik kimlik üzerine odaklanan sosyal bilimcilerden biri olarak etnik kimliği şu şekilde tanımlamaktadır: “*Fiziksel tip veya geleneklerin veya her ikisinin benzerlikleri*

veya kolonileşme ve göç hatıraları sebebiyle ortak bir kökene dair öznel bir inanç taşıyan insan gruplarıdır”(Aktaran Sağır ve Akıllı, 2004, s.7).

Buraya kadar olan kuramsal anlatıda, “Poşa” kadınların siyasal yaşam ile olan ilişkilerini, cinsiyet, kimlik ve sosyal dışlanma olguları ile birlikte değerlendirebilmek için toplumsal cinsiyet, sosyal dışlanma, etnisite ve kimlik kavramları ele alınmıştır. Buradan hareketle "Poşa" kadınların siyasete ilgi düzeylerinin ve siyasal tercihlerinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, sosyal dışlanma, etnik kimlik mevcut patriyarkal toplumsal yapı içerisinde nasıl ve ne yönde şekillendiği tespit etmek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kadınların siyasal toplumsallaşma sürecinin, siyasal katılma, siyasal tercih ve eğilimler açısından incelemek gerekmektedir.

Aile, arkadaş grubu, okul, meslek grubu, medya gibi yapılar ile oluşan siyasal toplumsallaşma, toplumsal, siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerinin oluşması süreci olarak tanımlanmaktadır. Hatta siyasal toplumsallaşma sürecinde etkili olan aile, arkadaş grubu, okul, meslek grubu, medya gibi yapıların aynı zamanda bireylerin, ideolojik devletin öngördüğü çerçevede hareket etmesini ve mevcut ideolojinin sağlam bir zemine oturtulmasını sağlamak gibi işlevleri de söz konusudur (Alkan ve Ergil, 1980, s. 7, 17). Özellikle eğitim siyasal ilgi, bilgi ve tutumları etkileyerek, siyasal katılıma da etki etmekte ve siyasal sosyalleşmeyi sağlamaktadır (Turan, 1991).

Halkın yönetime katılımını sağlamak ve siyasi iktidarın gücünü halka dayandırmak amacıyla ortaya çıkmış bir anlayış olan siyasal katılma; oy kullanmanın ötesinde anlamlar taşıyan, vatandaşların seçilme hakkı, dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkı, toplumsal görevler üstlenmeleri ve görüşlerini açıklayabilmeleri şeklinde bir dizi siyasal eylemi kapsayan bir kavramdır. Başka bir deyişle, demokratik yönetim içinde de önemli bir yere sahip olan siyasal katılma, sadece genel seçimler için oy kullanarak seçmen olmak değil, seçmen olmanın yanında temsilci, karar alıcı, yönetici, vatandaş, örgüt olarak da bunlara iştirak edebilmek anlamını taşımaktadır (Kapani, 2007, s. 151-153). Siyasal sistem içinde vatandaşların doğrudan ya da dolaylı bir biçimde yöneticilerin seçimini ve kararlarını etkilemeyi amaçladığı eylemlerin bütünü olarak ifade edilen siyasal katılmayı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır (Çam, 2011, s. 169). Bunların başında sosyo-ekonomik etmenler yani, gelir, meslek, eğitim, yaş, cinsiyet ve yerleşim yeri gibi faktörler bulunmaktadır. Yaygın ve sürekli katılma biçimlerinin başında ise, siyasetle ilgilenmek, siyasal konularda konuşmak, tartışmak gelmektedir. Sonraki aşama ise bireylerin siyasal sistemde görevli kişilerle ilişkiler kurması olarak belirtilmektedir (Turan, 1991, s. 70,71). Yani

bireyin siyasal sistem karşısındaki durumunu, tutumunu ve davranışını gösteren bir kavram olan siyasal katılmanın gerçekleşebilmesi için, bireyin harekete geçmeye karar vermesi ve hareketin yönünü belirlemesi gerekir (Daver, 1993, s. 203-205).

Siyasal katılma dinamikleri içerisinde “etkinlik duygusu” son derece önemli bir belirleyicidir. Buna göre, etkinlik duygusu, “*kişinin kendi eylem ve davranışı ile çevresine ve olayların akışına etkide bulunabileceği inancını taşıyıp taşımadığını ifade eder*” (Kapani, 2007, s. 156). Yapılan araştırmalarda, kadınların ve gençlerin katılma olanaklarının diğer kesimlere göre çok daha kısıtlı olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi de kadınların katılımı açısından önemli bir belirleyicidir (Eroğul, 2012, s. 233).

Bireysel siyasal katılma konusunda, bireylerin katılma davranışlarına etki eden en önemli faktörlerden birinin de, içinde bulunulan etkileşim ağları olduğu belirtilmektedir. Kişiler arası ilişkiler, ağ bağları ve kişiler arası etkileşimlerin siyasal katılıma etki edeceğini, mesleki, dini, kurumsal vb. gönüllü kuruluş ve sivil örgüt ağlarının kişileri siyasal katılıma teşvik edeceğini söyleyen Norris (2002, s. 26-28), özellikle belirli kişiler arası etkileşim ağ bağlarının içinde yer alanların siyasete katılmaya daha fazla eğilimli olacağını belirtir.

Analiz düzeyi olarak bireyi temel alan ve bireysel tutumlardan toplumsal tutuma ulaşılabilmesi savı üzerinden siyasal kültür konusunu ele alan Almond ve Verba (1989, s. 13-15), siyasal kültürü, bireyin içinde yaşadığı siyasal sistem hakkında elde ettiği bilgi ve inanç; bireyin siyasal sistem hakkındaki düşünceleri; bireyin siyasal obje ve değerler hakkındaki yargıları şeklinde üç yönelim (bilişsel, duygusal ve değerlendirici) ile ele almaktadır. Almond ve Verba (1989) bu üç yönelimin belli bir siyasal yapı ile ilişkili olarak siyasal kültür tiplerini oluşturduğunu belirtirler. Buna göre söz konusu üç yönelime uygun olarak; geleneksel bir yapıyla örtüşen ve dar görüşlü, yerel- cemaat kültürüne uyan bir siyasal kültür tipi; kendilerini siyasi iktidarın özneleri olarak gören bir siyasal kültür tipi ve üçüncü olarak demokratik bir yapıyla örtüşen katılımcı siyasal kültür tipinin oluştuğunu ifade ederler.

Bu bağlamda Verba ve Nie, (1972, s. 82-95’ten Aktaran: Turan, 1991, s. 74), siyasal katılım düzeylerini; siyasal süreçlere hiç katılmayanlar, siyasal katılım olarak sadece oy kullananlar, kişisel sınırlı katılımcılar, topluluk düzeyinde katılımcılar, seçim kampanyalarında aktif görev alanlar ve sayılan tüm faaliyetlere katılmanın yanı sıra siyasal partilerde görev alanlar şeklinde kategorilendirmişlerdir.

Vatandaşların siyasal katılımlarında birçok faktörün etkili olduğunu

söyleyen Verba vd, (1993), oy veren seçmenlerin, oy vermeyenlerden farklılık gösterdiği bulgusuna dayanarak, demografik özellikler, ekonomik yoksunluk, ekonomik ihtiyaçlar ve aldıkları hükümet faydaları gibi birçok faktörün siyasal tutum ve katılıma etki etkini vurgulamaktadırlar.

Almond ve Verba'ya göre (1989, s. 135, 315-319), eğitim, siyasal, tutum, davranış ve siyasal katılımı belirleyen önemli faktördür. Yaptıkları araştırmalara dayanarak, eğitim seviyesi arttıkça bireylerin, siyasal gelişmeler ile daha çok ilgili olduklarını, siyasal konularda daha çok bilgi sahibi olduklarını ve kendilerini siyasal süreçleri etkileme yeterliliğine sahip gördükleri için her aşamada siyasal katılımı daha çok gerçekleştirdiklerini belirtmektedirler.

Siyasal katılımı etkileyen en önemli faktörlerden biri de cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında, kadınlar açısından cinsiyet ayrımının en yoğun olarak yaşandığı alan siyasal etkinlikler alanı olmaktadır. Siyaset erkek işi veya erkek alanı olarak algılanmakta ve kadının genellikle oy verme ile yetinmesi istenmektedir. (Koray, 1991, s. 82). Düşük eğitim seviyesi, siyasal ve kamusal alana dâhil olamamak, siyasal bilinçlenme sürecini de olumsuz etkilemektedir. Siyasal toplumsallaşmanın bileşenlerinden olan siyasal bilinçlenme ise bireyin siyasal tercihlerine ve siyasal katılım düzeyine etki etmektedir.

Siyasal tercihlerin oluşumunda üç temel teoriden söz edilmektedir. Bunlardan sosyolojik teoriye göre; dini inançlar, sosyo-ekonomik statü, yaşanılan coğrafya, üyesi olunan grup ve grup bağları gibi faktörlerle seçmenlerin siyasal tercihleri şekillenmektedir. Psikolojik teoriye göre, siyasal tercihlerin oluşmasında küçük yaşlarda herhangi bir partiye karşı beslenen olumlu tutum etkili olmakta ve seçmenler hayatları boyunca özdeşleştikleri partiden vazgeçmemektedir. Bu teoriye göre siyasal tercih sürecinde partiyle özdeşleşme, partizan kimlik oluşumu daha fazladır. Rasyonel teoriye göre ise seçmenler, kendi amaç ve isteklerini ön planda tutmakta, çıkarlarına uygun hareket edebilecek partilere yönelmektedirler. Bu teoride seçmen kendi çıkarlarını iyi bilir, çıkarlarına en iyi hizmeti yerine getirecek aday ya da partiyi belirler, parti icraatlarını, liderleri, vaatleri, rakipleri rasyonel bakış açısıyla değerlendirir ve tercihini yapar (Kalender, 2000, s. 50, 51, 58, 227). Başka bir bakış açısı ise siyasal katılma teorilerini işlevselci ve çatışmacı yaklaşım ayrımından yola çıkarak analiz eder. İşlevselci yaklaşım, siyasal iktidarın propaganda ve eğitim gibi kaynaklarla sisteme yaygın destek sunmasını ister ve katılmayı sisteme uyum gösterme olarak algılar. Çatışmacı yaklaşım ise, bireyin sistemi eleştirme kapasitesini ve özne/birey iradesini de dikkate alır. Buna göre, birey içinde bulunduğu sınıfın ya da sahip olduğu kimliğin etkisiyle sisteme uyum göstermek

istemeyebilir (Türköne, 2011, s. 244). Patriyarkal yapıli toplumlarda, özel alana sıkışmış, eğitim seviyesi düşük kadınların genellikle ailede erkek iktidarının siyasal tercihlerine uyum sağladıklarını söylemek mümkündür.

Bu noktadan hareketle, araştırmada başta oy verme davranışı olmak üzere kadınların siyasal katılma düzeyleri ve siyasete eğilimlerini değerlendirmek önem taşımaktadır. Araştırmaya konu olan Sancak mahallesinde de mekânsal ve sosyal dışlanma, yoksulluk ve cinsiyet eşitsizliği faktörleri dikkate alınarak, kadınların cinsiyet-siyaset ilişkisi incelenmiştir.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

Bu araştırma, Erzincan ilinin belli bir bölgesinde yaşayan Lom/ "Poşa" kadınlarının siyasete olan eğilimlerini saptamak amacıyla yapılmış bir saha araştırmasından yola çıkmaktadır. Bu doğrultuda, mekânsal ve sosyal dışlanma, etnik yapı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın olmak özelliklerinin kesişim noktasında, bölge kadınlarının siyasete bakış açısının tespit edilmesi bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi bünyesinde çalışan araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen, "*Erzincan'da Yaşayan 'Poşa' Olarak Adlandırılan Yurttaşların Şehre Toplumsal ve Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Katkıları ve Avrupa Birliği Alguları*" başlıklı bilimsel araştırma projesi kapsamında toplanan verilerden yola çıkılarak yazılan bu çalışmada, "Poşa" toplumunda yer alan kadınların siyasetle olan ilişkisi analiz edilmektedir. Proje çalışması, Erzincan Üniversitesi⁴ İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 06/04/2017 tarihli ve 02/08 protokol no'lu kararında etik olarak uygun bulunmuştur. Bu bağlamda, bu çalışmada kullanılan bilgiler, proje kapsamında gerçekleştirilen yapılandırılmamış mülakatlardan edinilen verilerden oluşmaktadır.

Çalışma, saha araştırmasına dayanmaktadır. Nedensel ilişkilere varmanın

⁴18 Mayıs 2018 tarih ve 30425 sayılı resmi gazetede yayımlanan 7141 sayılı kanunun 6.Maddesi ile Erzincan Üniversitesi'nin ismi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi şeklinde değiştirilmiştir.

amaçlandığı saha araştırmaları yöntemi, çoğu zaman diğer yöntemlerden daha derine inen, çalışılan grubun yapı ve dinamiği hakkında zengin bilgi veren, araştırmacının çalıştığı toplumu gerçekten tanıyıp, anlamasını sağlayan, sonuçları itibariyle betimleyici bilgiler de sunan bir yöntemdir (Kağıtçıbaşı, 1999, s. 18,19).

Çalışma uygulamalı bir araştırma olduğundan nitel araştırma yöntemlerine dayanarak yapılandırılmıştır. Nitel araştırma, yeni kavramlar yaratma ve kuramsal yorumların inşasını vurgulamakla ilgilenen bir araştırma türüdür. Kuram ve verilerin kaynaştığı bu araştırma türünde, toplumsal gerçeklik ve kültürel anlamların inşasına odaklanılmaktadır. Bu araştırmalar az sayıda özneye dayanır (Neuman, 2012a, s. 20). Lawrence Neuman'ın (2012a, s. 22) vurguladığı üzere, nitel araştırmacı "...verileri aynı anda hem toplar, hem analiz eder ve hem de yorumlar." Bu perspektiften yola çıkılarak, çalışmada kuram ve saha verilerinin kaynaştırılması ve analiz edilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefe yönelik olarak "yorumlayıcı" yaklaşımdan yola çıkılmıştır. Yorumlayıcı yaklaşım, "insanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduğu ve sürdürdüğüne dair anlayış ve yorumlara varmak üzere" yola çıkar (Neuman, 2012a, s. 131). Kişilerin kendi anlam dünyalarını nasıl yarattıkları ile ilgilenen bu yaklaşımdan yola çıkılarak, kadınların siyasetle nasıl ilişkilendiğine odaklanılmaktadır. Bu bağlamda, yorumlayıcı sosyal bilimin genel ilkelerinden yola çıkarak geliştirilen bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılarak veriler elde edilmiştir. Kullanılacak yöntem seçilirken, doğru bilgiye ulaşma kaygısıyla, yöntemin tanıma, karşılıklı anlama odaklı ve ilişkisel nitelikte olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmada görüşme tekniğinin sınırlılıkları ile birlikte araştırma alanına ait sınırlılıklarda dikkate alınarak, araştırmaya en uygun yöntem, teknik ve örneklem türü seçilerek, seçime bağlı yanlılık (selection bias) olasılığını azaltmak amaçlanmıştır.

Mülakat/görüşmeler, 14 kadın ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada görüşme tekniğinin sınırlılıkları ile birlikte araştırma alanına ait sınırlılıklar da dikkate alındığında, derinlemesine sohbetler niteliğinde gerçekleşen görüşmelerde, farklı ailelere mensup kadınların yanı sıra aynı aileden kadınlarla da görüşülmüştür. Böylece, aynı ilişki ağı içindeki siyasal tutum ve davranış pratiklerinin nasıl gerçekleştiğine dair bulgularda, yöntemin bir anlamda sağlaması yapılmaya çalışılmıştır. Araştırma yapılan bölgenin, mekansal konum olarak şehrin dış çeperinde yer alması, sosyal dışlanma olgusu, kimliksel özellikler ve bölgenin oldukça homojen yapısı, bölgeye araştırma için girmeyi zorlaştıran nedenlerden bir kaçı olmuştur. Bu nedenle, patriarkal ilişkilerin yoğun olduğu araştırma bölgesinde, hem yasal izinler, hem de araştırma yapılacak

kadınların yakın çevresi ile anlama odaklı diyalog çerçevesinde gerekli sözlü izinler alınarak görüşmeler yapılmıştır. Bölgeye özgü tüm faktörler itibariyle olabildiğince homojen aile yapısının, ilişkilerin ve pratiklerin yaşanması ve bunun gözlemlenmesi, örneklem sayısının yeterliliğinde etkili olmuştur. Dolayısıyla görüşmecilere ulaşmanın başlı başına zorluk olduğu araştırma içerisinde, görüşmeler yapılırken görüşme yapılan kişinin kendini kapatmasına sebebiyet vermeden diyalog içerisinde derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Bu doğrultuda, etnografik çalışmalarda da sıklıkla başvurulan yapılandırılmamış görüşme yöntemi çalışmada kullanılmıştır. *“Başarılı bir derinlemesine görüşme, uzatılmış ve samimi bir sohbetin birçok özelliğini paylaşır”* görüşünden hareketle, farklı bir etnik kimlik taşıyan Lom/ “Poşa” kadınların kendi gündelik yaşam ortamlarında gerçekleştirilen görüşmeler, açık uçlu sorulara dayandırılmış, görüşmelerin akışı içerisinde rahat bir ortamda yürütülmesi hedeflenmiştir (Punch, 2011, s. 169). Bu görüşmelerde daha önce kesin biçimde hazırlanmış sorular ve sorulara verilecek yanıtlara ilişkin bir beklenti de bulunmadığından araştırma, “keşfedici” bir araştırma süreci olarak gerçekleşmektedir (Şimşek ve Yıldırım, 2005, s. 120). Yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılarak toplanan veriler, betimsel analiz tekniği ile değerlendirilmektedir. Buna göre, verilere dayalı olarak elde edilen bulgular, daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenip, veri toplama aşamalarında elde edilen ön bilgiler ışığında, veri kaynaklarından alıntılar yaparak yorumlanmıştır. Böylece, araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülen önemli görüşlerin yansıtılması amaçlanmıştır (Altunışık vd, 2007, s. 26). Ayrıca çalışmada, kadınların kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduğu ve sürdürdüğüne dair anlayış ve yorumlara da olanak sağlayan, araştırma bölgesinde doğrudan ayrıntılı gözlem yoluyla sistematik analizde mümkün olmuştur (Neuman, 2012b, s. 569).

Bu çerçevede çalışmada, Erzincan merkez Yoğurtlu Beldesi, Sancak Mahallesi’nde yaşayan kadınların, sosyo-kültürel ve yaşamsal koşulları ile kültürel/etnik kimlik ve toplumsal cinsiyet unsurları bağlamında siyasete bakış açıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Erzincan ili, Yoğurtlu Beldesi⁵, Sancak Mahallesi’nde ikamet eden 14 kadın ile onları tanıma ve anlama odaklı, diyalog şeklinde “yapılandırılmamış görüşme tekniği” ile araştırma gerçekleştirilmiş ve

⁵İçişleri Bakanlığının 2017/156 tarih ve no’lu kararının, 30 Nisan 2017/30053 tarih ve sayılı Resmî Gazetede ilanı ile "5393 sayılı Belediye Kanununun 11 inci maddesi uyarınca, Erzincan İli Merkez İlçesine bağlı Kavakyolu, Çukurkuyu, Yalnızbağ, Ulalar, Akyazı, Yoğurtlu, Demirkent, Yaylabaşı ve Geçit Belediyeleri ile Işıkpınar, Buğdaylı ve Büyükçakırman Köylerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılarak Erzincan Belediyesi sınırları içine katılması uygun görülmüştür." Böylece araştırmanın yapıldığı tarihte belde belediyesi statüsünde bulunan Yoğurtlu, 31 Mart 2019 yerel seçimleri ile birlikte mahalleye dönüştürülmüştür.

veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Verileri toplarken, “amaçlı örneklem” tercih edilmiştir. Buna göre, belirli bir amaca yönelik olarak sahaya çıkan araştırmacılar, önceden formüle ettikleri soruları ve ulaşmayı hedefledikleri bulguları göz önünde bulundurarak görüşmecileri seçmişlerdir (Punch, 2011, s. 183). Katılımcılara kolay ulaşamadığı için mahalle muhtarının girişimleriyle örnekleme katılan kadınların seçilmesi ve hanelerin ziyaret edilmesi kolaylaşmıştır. Görüşmelere dâhil olan kadınlara görüşmeye başlamadan önce araştırmanın amacı açıklanmış ve kimliklerinin gizli kalacağı belirtilmiştir. Görüşmeye dâhil olmak isteyen kadınların kendi talepleri üzerine, kadınların eş ve ailelerinden de sözlü olarak izin alınmıştır. Katılımcı kadınlardan 3'üne ise mahalle Kur'an kursunda ulaşılmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan kadınlar, çalışma içinde ‘G’ kodu ile verilmiş, görüşme yapılan kadının sırasıyla yaş, eğitim düzeyi ve medeni durumu gibi temel özellikleri kısaca belirtilmiştir.

Görüşmeye katılan kadınlara yöneltilen sorular siyasal bilinç, siyasal katılım ve siyasal eğilim kavramları bağlamında oluşturulmuştur. Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar da demografik özellikleri de dâhil olmak üzere, siyasal bilinç, siyasal katılım ve siyasal eğilim olmak üzere üç kategoride (Tablo 1.) analiz edilerek bulgulara ulaşmaya çalışılmıştır.

Tablo 1. Görüşme Konuları

(1)	Demografik Bilgiler, Eğitim
(2)	Kadınların Siyasal Bilinç Düzeyleri
(3)	Kadınların Siyasal Katılım Durumları
(4)	Kadınların Siyasal Eğilimleri

Tablo 1, Araştırma projesi kapsamında görüşmeye katılan kadınlara sorulan sorular kategorize edilerek oluşturulmuştur.

Tablo 2. Demografik Bilgiler

A. Demografik Bilgiler					
Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Kadın	14	100	Okuryazar değil	6	%42,86
Toplam	14	100	İlkokul terk	6	%42,86
			İlkokul mezunu	2	%14,28
			Ortaokul-lise	0	0
			Üniversite	0	0
Yaş	Frekans	Yüzde	Toplam	14	100
15- 20	3	%21,44	Medeni Durum	Frekans	Yüzde
20-30	4	%28,58	Bekâr	1	%7,14
30-40	2	%14,28	Evli	12	%85,72
40-50	2	%14,28	Boşanmış	0	0
50-60	2	%14,28	Eşi vefat etmiş	1	%7,14
60 ve üstü	1	%7,14	Toplam	14	100
Toplam	14	100			

Kemahlı Garipoğlu, F., & Sezer Şanlı, A. (2019). Sosyal Dışlanmanın Etnisite ve Toplumsal Cinsiyete Bağlı Pratiklerini Birlikte Düşünmek: Erzincan Sancak Mahallesi'nde Lom / Poşa Kadın Olmak. H. Efe (Ed.), *Erzincan'da Sosyal Damga, Kimlik ve Yoksulluk*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 89.

Görüşme yapılan kadınların yaklaşık %50'si 15-30 yaş aralığındaki kadınlardan, yaklaşık %29'u, 30-50 yaş arası kadınlardan, yaklaşık %21'i ise 50 yaş ve üstü kadınlardan oluşmaktadır. 15- 30 yaş arası kadınların yaklaşık % 36'sı ise ilkökul terk, mezuniyeti bulunmayan sadece okuryazarlığı bulunan (okuma yazma bilen) kadınlardan oluşmaktadır. Görüşme yapılan 15-20 yaş arası kadınların yaklaşık % 67'si ise ilkökuldan mezun olduklarını belirtmişlerdir. Görüşme yapılan 40 yaş ve üzeri kadınların hiçbiri okuryazar değildir. Genel olarak kız çocuklarının okula gitme oranı oldukça düşük olduğu bölgede, zorunlu eğitime rağmen kız çocuklarının okula gönderilmeyişinin nedenleri, sosyo-kültürel, ekonomik ve ailevi nedenler ile güvenliğe ilişkin nedenler olarak belirtilmiştir (Kemahlı Garipoğlu ve Sezer Şanlı, 2019, s. 90).

Araştırma yapılan bölgedeki kadınların her ne kadar kendilerini farklı bir kimlik olarak tanımlamasalar da, toplumsal ilişkiler bağlamında kapalı ve içe dönük bir yapıya sahip oldukları, evlilik konusunda ise daha homojen ilişkiler çerçevesinde kalmayı tercih ettikleri, kapalı toplum yapılarını sürdürdükleri, yeterli eğitim almadıkları görülmüştür. Kadınların yakın zamana kadar temel

geçim kaynaklarını oluşturan ancak artık rağbet görmedikleri için yapamadıkları çerçicilik, bohçacılık faaliyetlerinin de bitmesiyle birlikte, günlük ya da mevsimlik tarım işçiliği dışında çalışma hayatında yer almamaları, mahalle kadınlarının temel özelliklerinden birini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda araştırmaya konu olan Poşa kadınların genel topluluksal özellikleri dikkate alındığında, aile içindeki konumlarını ve “Poşa” kadının toplumsal durumunu Esat Uras, “Poşa”lar üzerine kaleme aldığı bir çalışmada şu sözlerle ifade etmektedir:

Poşalar, bir yerde yerleşmezler. Daimi olarak bir köyde, bir kasabada bir şehirde bulunmazlar. Kendilerini bir yerde, bir kulübe tutarak kalmağa ve ilkbaharı beklemeye icbar eden şey, yalnız kış mevsimidir. Bütün kış zarfında elek, küfe, sepet gibi şeyler yapmakla meşgul olurlar. İlkbahar gelip de yollar açılınca, Poşa kadınları derhal hazırlanmış olan mallarını yükleterek, kasabalara ve civar köylere alışveriş etmeğe, mallarını her türlü zahire ile değişmeğe giderler. Bu işi yapan bilhassa kadınlardır. Bunlar evden eve dolaşırlar. Bir eve girince ev sahiplerinden evvela bir şey almasını rica ederler, mallarını metheder, ev sahibini överler. Arkasından istemeğe başlarlar: ekmek, katık, daha sonra eski elbise, her ne olursa olsun bir şey koparmağa çalışırlar. Ellerinden kurtulmak kabil değildir. Çok zamanlarda şen, şatır neşeli hareket ederler. Bir eve bir şey aldırılmadan dışarı çıkmazlar. Uğradıkları kasaba ve köylerde günlerce ve bazan haftalarca kalırlar. Bir dakika boş durmazlar. Yürürken bile yün bükeler, çorap örerler. Bütün kazandıklarını, topladıklarını kocalarına getirirler. (Aktaran, Bozkurt, 2004, s. 82).

Geleneksel olarak kadın emeğine dayalı ve güvencesiz çalışma şekli ile ev geçimine katkı sağlayan Poşa toplumunun kadınlarının en büyük sorunlarından biri de eğitim sorunudur. Araştırma yapılan mahalle kadınlarının ve kız çocuklarının da yeterli ve sürekli eğitimden yoksun olmaları, en büyük sorunlardan biri olarak gözlemlenmiştir. Bölgedeki okullarda eğitim gören öğrencilerden, sürekli devamsızlık sorunu olanların çoğunluğunu kız öğrenciler oluşturmaktadırlar. Ortaokulu terk edenler veya devam etmeyenlerin büyük çoğunluğunun kız öğrencilerden oluşması, okuldaki başarısızlıklarından değil de, ailedeki ve mahalledeki geleneksel faktörlerden, diğer bir ifadeyle aile ve mahalle baskısından kaynaklandığı görülmektedir (Efe ve Issayeva, 2019, s. 200).

Eğitimden yoksun kalan kız çocukları, mekânsal dışlanmanın da etkisiyle iyice artan sosyo-ekonomik sorunlardan dolayı istihdam sürecine de katılamadıkları için, çocuk yaşta evlilik sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca mahallede, iyi eğitim almış, sosyo-ekonomik zorlukları nispeten aşmış, toplumsal cinsiyet rollerini sorgulatabilecek kadın rol modellerin bulunmaması da mevcut düzeni normalleştirmektedir (Kemahlı Garipoğlu ve Sezer Şanlı, 2019, s. 91).

Kadınların yetersiz eğitim almaları toplumsallaşma sürecinin alt bileşenlerinden olan siyasal toplumsallaşma sürecini de olumsuz etkilemektedir. Bu durum ise siyasal tercihlerin bireyin kendi iradesi ile oluşturulmasına ve siyasal katılmanın tüm aşamaları ile gerçekleştirilmesine engel olmaktadır.

Araştırmaya katılan kadınların “sosyolojik teori”ye uygun bir şekilde siyasal tercihlerini oluşturdukları görülmektedir. Mahalle/mekânsal aidiyet, etnisiteye bağlı grup aidiyeti ve geleneksek bağlar, kadınların siyasal eğilimlerinin ve ilgi düzeylerinin genel çerçevesini çizmektedir.

Katılımcılara “siyasi tercihlerinin oluşumunda hangi faktörlerin etkili olduğu” sorulduğunda, daha çok ailenin erkek bireylerinden etkilenmenin sözü konusu olduğu görülmüştür. Başka bir görüşmeci de, bölgedeki kadınların siyasi tercihlerinin oluşumundaki faktörlere örnek vermiştir. Sosyolojik teoriye uygun oluşan siyasal tercihlerde aile erkeklerinin kararlarının baskın olduğu da görüşmelerde ortaya çıkmıştır.

(G. 49, okuryazar değil, Evli): “Biz anlamayız siyasetten, o işlerden... Erkekler hep dışarıdalar, onlar duyup görüyorlar, daha iyi biliyorlar, seçim zamanı onlar söyler zaten, oyu kime basalım, hangisi daha iyi diye.”

(G. 35, ilkokul terk, Evli): “Burada herkes aynı kişiye, aynı partiye oy verir, sadece muhtarlık seçimlerinde değişir oylar... O zaman kavga da çok olur, herkes hısmına akrabasına komşusuna oy verir o zaman.”

Katılımcılar, “aile bireylerinden farklı olarak başka bir siyasi parti ya da kişiye oy vermek istediğinizi rahatça söyleyebilir misiniz?” ve “kendi kararınıza uygun olarak istediğiniz siyasi parti ya da kişiye oy verebilir misiniz?” sorularına ise temkinli yanıtlar vermiş olsalar da yine de aile bireylerinden farklı bir tercihte bulunmak istemeyeceklerine dair yanıtlar vermişlerdir.

(G. 43, Okuryazar değil, Evli): “Bizim oy verdiğimiz parti belli zaten, ama tabi ki yine de kocam söyler hangi partiye mührü basacağımızı.”

(G. 29, İlkokul terk, Evli): “Kocam daha iyi bilir siyaset işlerini, hangi partinin bize faydası olacaksa ona oy veririz, hangi parti başa gelince erkeklere

iş verecekse o partiye oy veririz. Yine hangi belediye başkanı işçi alımlarında bize de iş vereceğine söz verirse ona oy veririz... Yok, kocamın dediğinden başka partiye, kişiye oy vermem, zaten ben bilmem.”

Görüşmelerde aile üyesi otorite figürü (eş ya da baba) erkeklerin kararının etkili olduğu siyasal tercih sürecinde, kadınlar sosyolojik teoriye uygun etkilenimler ile tercihlerini yaparken, görüşme yapılan kadınların söyleminden ise, bu süreçte söz konusu erkeklerin daha rasyonel dürtülerle (rasyonel teoriye uygun bir şekilde) siyasal tercihlerini oluşturdukları görülmektedir. Görüşmelere katılan kadınların söylemlerinden, erkeklerin iş vaadi ve sosyal yardım gibi daha sosyo-ekonomik çıkarlara uygun nedenlerle siyasi tercihlerini oluşturdukları tespit edilmiştir.

Özellikle mahalle muhtarlığı seçiminde, mekânsal dışlanmanın da etkisiyle, topluluk içi evliliğinin ve akraba evliliğinin fazla olduğu Sancak Mahallesi'nde tercihlerin, aday-seçmen yakınlık derecesine göre şekillendiği görülmektedir.

(G. 50, Okuryazar değil, Evli): “Çok şükür hangi partiye oy verdiğimiz belli, zaten bu mahalle hep aynı... Muhtar seçileceği zaman tabi herkes kendi adamına oy verir, belediye başkanının da herkes kendi mahallesinden olmasını ister;çünkü yardımlarda, işçi alımında herkes önce yakınına bakar.”

Araştırma yapılan bölge, siyasal katılımın, seçimlere katılım düzeyi açısından değerlendirildiğinde; 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinde Sancak Mahallesi'nde kurulan iki sandıktaki katılım oranı, genel itibarıyla mahallenin seçimlere katılım düzeyi ile ilgili bir fikir vermektedir. Bu seçim sonuçlarına göre; iki sandıktaki kayıtlı seçmen sayısı 447'dir. Oy kullanan seçmen sayısı 378 ve geçerli oy sayısı 368'dir (Efe, 2019: 64). Bu bilgilere göre, oy kullanan seçmen sayısı dikkate alındığında, mahallede siyasal katılım oranının % 84.5 gibi yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında, araştırmada kadınların siyasal yaşama katılım boyutları da incelenmiştir. Bölge kadınlarının siyasal katılım boyutları incelenirken, kadınların yaşamını etkileyen sosyo-ekonomik faktörler, yoksulluk ve mekânsal dışlanma ile sosyal dışlanmışlık örgüsü içinde yer alan kimliksel özellikler ve toplumsal cinsiyet kalıpları siyasi tutum ve eylemlerin niteliğini ortaya koymak açısından önemlidir.

Katılımcılara en temel siyasal katılım türü olan “seçimlerde oy kullanma eylemini gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri, seçimlerde oy kullanmanın önemli

olup olmadığı sorusu” yöneltmiş ve ağırlıklı olarak, seçimlerde mutlaka oy kullandıklarını, bunun önemli olduğunu vurgulamışlardır.

(G. 30, ilkokul terk, Evli): “Seçimlerde elbet oy kullanırız, herkes kullanır... Herkes o gün oyunu kullanır mutlaka, kadınlar da, erkekler de.”

(G. 20, İlkokul mezunu, Evli): “Benim bildiğim, gördüğüm herkes oy kullanır, yaşlısı, genci, kadını, erkeği... Çok yaşlılarımızı bile götürürler oyunu atsın diye... Sen kadınsın oy kullanma diyen olmaz.”

Katılımcılara “Bir kadının oy vermesi, siyasette aktif olması, belediye başkanı/ milletvekili olması ne kadar önemlidir?” sorusu yöneltildiğinde, genel olarak kadınların siyaset ile aktif olarak ilgilenmelerinin olumlu karşılandığına dair yanıtlar verilmiştir. Ancak bu soru özel olarak kendilerine yöneltildiğinde, yani siyasette aktif olmayı, belediye başkanı/milletvekili olmayı isteyip istemedikleri sorulduğunda ise, verilen yanıtlarda eğitim vurgusunun ön plana çıktığı görülmektedir.

(G.50, Okuryazar değil, Evli): “Tabi güzel bir şey kadınların milletvekili olması, belediye başkanı olması... Yok, biz olamayız, okutsalardı olurduk belki, ama ben istemezdim, anlamayız biz o işlerden.”

(G. 20, İlkokul mezunu, Evli): “Bir kere oy kullandım, bundan sonra da kullanırım ama siyaset işi okumuşlara göre, biz burada ilkokulu zor bitiriyoruz... Tabi ki kızım okusun iyi yerlere gelsin isterim ama burada çok okutmazlar kızları.”

(G. 28, İlkokul terk, Evli): “Okumuş olsaydık farklı olurdu tabi ki, okula giden el kadar çocuklar bize haber veriyorlar ne var ne yok.”

Katılımcılara yöneltilen “belde belediye başkanının kadın olmasını ister miydiniz?” sorusu ise katılımcıların hepsinde tebessümle karşılanmış ve belde/mahalle erkeklerinin kavgacı olması gibi erkeklere ait nedenler ileri sürülerek “yapılması zor bir iş” olarak tanımlanmıştır.

(G. 61, Okuryazar değil, Evli): “Oo buranın erkekleriyle nasıl baş edecek kadın haliyle... Çok zor.” Görüşmeye katılanların kadın siyasetçi bakış açılarının da “toplumsal cinsiyet” kodlarından beslendiği dikkati çekmektedir.

Katılımcılara yöneltilen “Herhangi siyasal parti üyeliğiniz var mı?” sorusuna ise katılımcıların hepsi, siyasi parti üyeliklerinin olmadıkları yönünde yanıt vermişlerdir. “Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyeliğiniz var mı?” sorusu yöneltildiğinde ise bu soruyu yanıtlayabilmeleri için, sivil toplum örgütü kavramının neyi ifade ettiği, katılımcıların isteği üzerine kendilerine

açıklanmıştır. Katılımcılar bu soruya da herhangi bir üyeliklerinin bulunmadığı şeklinde yanıt vermişlerdir.

Katılımcılara, siyasal gelişmeler ve devlet politikaları hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları, aile üyeleri, arkadaşları, komşuları ile siyaset-politika-ekonomi üzerine tartışıp tartışmadıkları sorulduğunda ise, bu konuların erkek konuları olduğu, erkeklerin bunları konuştuğu yönünde yanıtlar vermeleri, kadınlarda kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği ayırım ve önyargının etkili olduğunu göstermiştir.

(G. 61, Okuryazar değil, Evli): “Yok kadınlar bu konuları konuşmazlar, biz ne anlayalım, dışarıda olan erkekler, onlar bu işleri daha iyi bilirler... Tabii haberleri izliyoruz, devlet büyüklerinin konuşmalarını dinliyorum ama evdekilerle, komşularla bunları konuştumuz yok.”

“Seçimlerde oy kullanırken, hangi parti ya da kişiye oy vereceğinize kendiniz mi karar verirsiniz? Etkilendiğiniz kişiler var mı?” sorusuna ise katılımcıların verdiği yanıtlardan, kadınların siyasal eğilimlerinin ve tercihlerinin şekillenmesinde, patriyarkal yapıya uygun olarak ailede kocanın ya da aile büyüğü erkeğin siyasi tercihinin ve kararının etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha fazla görüldüğü ve patriyarkal aile yapısının olduğu araştırma bölgesinde, koca-baba (kayınpeder), hangi partiye ya da adaya oy verilmesi gerektiğini söylüyorsa, kadınlarında, o parti ya da adaya oy verdiği görüşmelerde belirtilmiştir (Kemahlı Garipoğlu ve Sezer Şanlı, 2019, s. 97,98).

(G. 18, ilkokul mezunu, Evli): “Daha hiç oy kullanmadım ama anam, ablalarım oy kullanmaya gittiklerinde ya babam ya da ablalarımın kocaları, hangisine mühür basacaklarını söylerler... Evlendim, zaten akrabalarım gelin geldim, kaynanam da öyle, kaynatam ne derse o.”

Kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında siyasetle çok daha az ilgilendikleri görülmektedir. Kadınlar genellikle eşlerinin siyasi yönelimleri doğrultusunda oy vermektedirler. Yapılan yüz yüze görüşmelerde toplum üyesi kadınların evleri dışında çalışmadıkları da tespit edilmiştir. Dolayısıyla, bu durum, eşlerinden bağımsız bir politik yönelimi de imkânsız kılmaktadır (Efe, 2019, s. 64).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mekânsal dışlanmanın yanı sıra, evlilik ile başka bir aile düzeninde devam ettirilen kadının ikincil planda kalan konumu, seçmen tercihi, siyasal katılım gibi siyasal konularda da kendini göstermektedir.

“Seçimlerde oy kullanırken hangi parti ya da kişiye oy vereceğinize

kendiniz karar veriyor olsanız, ya da kendiniz karar veriyorsanız, siyasi tercihinizi belirleyen temel etmenler neler olurdu, nelerdir?” sorusuna ise genellikle, işsizlik sorununa çözüm bulunması, iş imkânlarının artırılması, sosyal yardım verilmesi ya da artırılması, yerel yönetim hizmetlerinden mahalle yollarının yapılması, çöplerin düzenli toplanması, hastaneye tek otobüsle gidilmesi, şehir merkezine otobüs seferlerinin artırılması, gibi ekonomi-istihdam ve yerel yönetim hizmetleri bağlamında yanıtlar verilmiştir. Bu durum, kadınların seçmen olarak siyasi tercihlerini kendi kararlarına göre belirlemeye başladıklarında, daha rasyonel bir siyasi davranış içerisinde gireceklerini göstermektedir.

“Aile büyüklerinden, baba ya da eşinizden farklı bir siyasi partiye oy verseniz bunu açıklar mısınız?” sorusuna ise, kesinlikle açıklama yapmayacakları yönünde yanıtlar vermişlerdir.

(G. 28, İlkokul terk, Evli): “Başka partiye oy vermem zaten, verdiğimiz parti belli... Ama verecek olsam da söylemem... Nedeni yok söylemem kimseye.”

(G. 18, İlkokul mezunu, Bekâr): “Oy kullanırsam söylemem kimseye, gizli değil mi zaten... Ailem belki kızar başka partiye oy versem.”

Ekonomik özgürlük veya evin geçimine kadının katkıda bulunması ile kadınların siyasete ilgi seviyeleri arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik olarak, katılımcılara “eğer çalışıyor olsaydınız yani bir geliriniz olsaydı, siyaset ile ilgili kararlar da dâhil olmak üzere, her konuda bireysel karar verme özgürlüğünüz olur muydu?” ya da “özgürlüğünüz artar mıydı?” sorusu yöneltmiştir. Verilen yanıtlar itibariyle kadınların kendilerini ekonomik olarak daha güçlü hissetmelerinin, kadın olarak bireysel karar alma süreçlerine etkisinin olumlu olacağı kanaatine ulaşılmıştır.

(G. 58, Okuryazar değil, Evli): “Önceden bohçacılık yapardım, ağabeyimin karısıyla sabah çıkar köy köy dolaşırdık, çeyizlik satardım ben, iyi de satış yapardım, evin geçimi benim üzerimeydi... O zaman sesim daha gür çıkardı, ne alınacak ne verilecek bilirdim, kocam da çerçicilik yapardı ama benim elime daha çok para geçirdi...Şimdi sesim o kadar çıkmaz... Siyaseti bilmem ama para kazanınca sesin daha çok çıkar.”

(G. 29, İlkokul terk, Evli): “Burada erkeklerin çoğunun işi yok, bazısı da hiç çalışmayı istemez, kadınlar önceden bohçacılık yapardı, şimdi onlar kalmadı çok ama tarlalara işçi olarak gidenler var... Erkek çalışmayınca kadının elindeki para da, kendisi de daha değerli oluyor... Bence kadın çalışınca her şey değişir, analarımız çerçi-bohça işi yaparlardı, eskinin kadınlarının daha çok sözü

geçermiş mesela.”

Siyasal katılımın eylem boyutunda kadınların faaliyetlere ne ölçüde katıldıklarını tespit etmek amacıyla görüşmeye katılanlara, “Seçim kampanyaları sırasında herhangi bir siyasi toplantı veya mitinge gittiniz mi? Gitmeyi düşünür müsünüz?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar, kadınlardaki hâkim görüşün, siyasi ve toplumsal konulara ilişkin konuların erkeklere ait konular olduğu yönünde oluştuğunu göstermiştir.

(G. 58, Okuryazar değil, Evli): “Hiç gitmedim, bizim ne işimiz var, erkekler giderler bazen... Buraya başkanlar (belediye başkanı) geldiğinde de zaten erkeklerle görüşürler ya kahvede ya da caminin orada... Yok, bizleri çağıran, konuşan yok, zaten gelenlerin hepsi de erkek, bizim ne işimiz var orada... Ama kadınları da çağırırsalar giderim ben de.”

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve mekânsal dışlanma ile birlikte, kadını siyasi konularda da ikinci plana atan patriyarkal bir düzeni olumlayıp devam ettiren bir seçmen-aday ilişkisinin olduğu da görüşmelerde ortaya çıkmaktadır. Öyle ki görüşmeye katılan kadınların çoğunluğu, seçim zamanlarında kendileri ile görüşmeye gelen bir siyasetçi olmadığını belirtmişlerdir. Mahalleye gelen yetkililerin ise erkeklerle görüştiklerini, seçim zamanı da seçim vaatlerini erkeklere anlattıklarını belirtmişlerdir. Bu durum özellikle mekânsal dışlanmanın ve yoksulluğun yanı sıra kamusal alandan kopuk, ev içi yaşamla kısıtlı mahalle kadınlarının, seçmen olarak da aslında görünür olmadıklarını göstermektedir.

(G. 35, ilkokul terk, Evli): “Bizimle görüşen olmadı hiç, biz evdeyiz hep... Belki Kuran kursuna gidenlerle görüşen olmuştur, duymadım ama bize kimse gelip bir şey anlatmadı... Erkeklere anlatırlar.”

Araştırmada kadınlara siyasal eğilimleri konusunda da sorular yöneltilmiştir. Erken yaşta yapılan akraba evliliklerin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin fazla olduğu, boşanma ve kadına karşı şiddet konularında da kapalı, geleneksel ve muhafazakâr bir yapının hâkim olduğu mahallenin siyasal/ideolojik eğiliminin muhafazakâr ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Geleneksel olarak büyük oranda sağ seçmenlere oy veren topluluk üyeleri, kendilerini büyük oranda “milliyetçi”, “İslamcı” ve “muhafazakâr” olarak görmektedir. Aktif olarak siyasetle çok fazla ilgilenmeyen topluluk üyelerinin siyasete ilgisi özellikle seçim zamanıyla sınırlı görünmektedir. Yaşamış oldukları aşırı yoksulluktan kurtulabilmek için siyaseti ve siyasi partileri araç olarak görme eğiliminde olan ve kendilerini milliyetçi, İslamcı ve muhafazakâr olarak tanımlayan topluluk üyeleri, sağ partilere oy vermelerinin temel sebebini,

geleneksel oy verme tercihleri olduğu, babalarının ve hatta dedelerinin de sağ partilere oy verdikleri şeklinde açıklamışlardır (Efe, 2019, s. 61, 64).

Bu çerçevede görüşmeye katılan kadınların siyasal eğilimlerini tespit etmek amacıyla, “siyasal eğiliminizi nasıl tanımlarsınız?” sorusu yöneltilmiş, ancak bu soru karşısında “siyasal eğilimim yok” gibi yeterli düzeyde yanıt alınamaması üzerine ve katılımcıların sorunun daha da açıklanması isteği üzerine, “kendinizi nasıl tanımlarsınız? “muhafazakâr, milliyetçi, Atatürkçü, İslamcı, diğer” gibi seçenekler içeren daha yalın bir soru yöneltilmiştir. Bu soru da ise, muhafazakâr kavramının tam olarak ne olduğu ile ilgili olarak katılımcılardan gelen sorulara açıklama yapıldıktan sonra, bu seçeneğin daha fazla kadın tarafından onaylanarak kabul edildiği gözlemlenmiştir. Aynı zamanda her seçenek için bir olumlama söz konusu olsa da milliyetçilik seçeneğinin daha baskın olduğu tespit edilmiştir.

(G. 42, Okuryazar değil, Evli): “Tabi ki biz de gelenek göreneklerimize bağlıyız... Milletimizi, devletimizi severiz, biz de askerliğini yapmayana kızı zor verirler... Evimize bayrağımızı asarız biz... Elhamdulillah Müslümanız, tabi ki dinimiz İslam, Müslümanlık... Atatürk'ü de çok severiz, herkes sever, bizi düşmanlardan kurtarmış.”

(G. 20, İlkokul mezunu, Evli): “Ben kendimi hepsiyle tanımlarım, geleneklerimiz önemli... Dinimiz, milletimiz, bayrağımız, Atatürk önemli... Hepsi önemli bizim için.”

Verilen yanıtlardan hareketle, “kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusu için örnek olarak verilen seçeneklerde sunulan kavramların, ideolojik bir bilinç düzeyinde değil, kendine yakınlık, aşinalık ve gündelik bilgi düzeyindeki bir bilinç düzeyi ile seçildiği izlenimi edinilmiştir.

Söz konusu “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusunun muhafazakâr, milliyetçi, Atatürkçü, İslamcı, diğer seçeneklerine, “sağ- sol” kavramları da eklenip soru yöneltildiğinde ise katılımcılar daha net bir duruş sergilemiştir.

(G. 42, Okuryazar değil, Evli): “Biz sağ sol bilmeyiz, sağ sol ile işimiz olmaz bizim.”

(G. 35, ilkokul terk, Evli): “Sağ sol konuları olmaz burada.”

Siyasal konulara dair bilgi ve ilginin yok denecek kadar az olduğu, kamusal ve siyasal nitelikli konuların, kişisel sorun ve konular etrafında yoğunlaştığı (iş sözü veren belediye başkanı adayının konuşulması, ya da mahalle sokaklarının alt yapısının iyileştirilmesi sözü veren siyasetçilere gösterilen ilgi gibi) bir siyasal ilgi düzeyinin olduğu mahallede, siyasal tercihlerin ise ideolojik, ilkesel,

ahlaki vb. kodlarla değil, oldukça kişisel, gündelik gerekçelerle açıklandığı ve konjonktürel olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle ideolojik tercihlerin şekillenmesinde, sosyal dışlanmayı minimize etmek, hâkim ideoloji ve toplum ile eklemelenmeyi sağlamak ve aidiyet duygusunu artırmak amacıyla “Türk-Müslüman-muhafazakâr” ideolojik yönelimin ağır bastığını söylemek mümkündür (Kemahlı Garipoğlu ve Sezer Şanlı, 2019, s. 97).

Katılımcıların güncel siyasete ilgilerinin düzeyini anlayabilmek açısından katılımcılara görüşme içerisinde güncel siyaset ile ilgili sorular yönlendirilmiştir. Cumhurbaşkanının kim olduğu ile ilgili sorulara tüm katılımcılar doğru yanıtlar verirken, bakanların kimler olduğu ile ilgili soruları yanıtlayamamışlardır. Aynı şekilde yerel düzeydeki siyaset ile ilgili görüşmeler içerisinde kadınların büyük çoğunluğu, belde belediye başkanının adını ve mensup olduğu siyasi partiyi doğru bir şekilde yanıtlarken, il belediye başkanı ile ilgili tereddütlü yanıtlar vermişlerdir.

(G. 28, İlkokul terk, Evli): “Yoğurtlu'nun belediye başkanını hepimiz biliriz, hangi partiden olduğunu da biliriz... Burada birinin bir işi olursa ya muhtara ya da belediye başkanına ya da valiliğe çıkar önce... Mesela bizim evin önü kışın çamur oluyor, onu belediye başkanına söylediler, yolu yaptırın diye.”

(G. 30, ilkokul terk, Evli): “Bizim buranın belediye başkanının kim olduğunu biliyoruz, benim de gitmişliğim vardır belediyeye, temizlik işçisi alacaklardı birkaç yıl önce, o zaman gitmiştim... Şehirdeki belediyenin yerini biliyorum ama başkanının adını hatırlayamadım.”

Görüldüğü üzere güncel- aktif siyasete ilgi ve bilgilenme aşaması, yerel siyaset/yönetim düzeyinde daha fazla olmaktadır. Bu durum özellikle kadınların siyasete katılımın sağlanması ve ilgilerinin artırılması hususunda, kadınların öncelikle ilk aşama olarak yerel siyaset ölçeğinde siyasete dâhil edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu noktadan hareketle, görüşmeye katılan kadınlara belde belediyesinin kendileri ile ilgili faaliyetleri olup olmadığı sorulmuştur.

(G. 29, İlkokul terk, Evli): “Ben gitmedim ama komşular söylemişti, anneler günü için belediye kutlama yapmış. Onun dışında da bir şey duymadık...”

Verilen yanıtlardan da kadınların yerel yönetim birimlerinin faaliyetlerine çok fazla dâhil edilmedikleri sonucuna varılmıştır.

Araştırma verilerinin analizi kısmında, başta oy verme davranışı olmak üzere kadınların siyasal katılma düzeyleri ve siyasete eğilimlerini gösteren veriler değerlendirilmektedir.

Çalışmada, dışlanma ve ötekileştirilmenin nedeni, kadın kimliği ve

Lom/“Poşa” kimliği (etnik kimlik) ile ilişkilendirilirken, araştırma bulguları itibariyle, “Poşa” kadınların siyaset dışı bir alana itilmesinin nedenleri arasında, genel bir kadın sorunu olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yanı sıra sahip oldukları kimlik özelliklerinin ve sosyal dışlanma faktörlerinin de etkili olduğu görülmüştür.

Siyasi alanı da içeren kamusal alanın, uzun yıllar boyunca “eril” bir alan olarak konumlandırılması, özellikle patriyarkal ilişkilerin daha yoğun yaşandığı, gelir ve eğitim düzeyinin düşük olduğu bölgelerde, kadınların siyasal alandan tamamen dışlanmasına neden olmaktadır. Genel olarak Lom toplumunda da, kadınların sadece oy verme davranışı ile sınırlanması ve oy verme tercihinin erkekler tarafından belirlenmesi, siyasal katılımın asgari düzeyde gerçekleştiğine işaret etmektedir.

Kamusal ve siyasal dışlanmanın diğer belirleyicisi ise etnik kimlik üzerinden şekillenmektedir. Bu noktadan hareketle, kimliği kavramsallaştırırken ırk, etnisite, cinsiyet, din gibi birçok faktörün etkili olduğu görülmektedir. Lomlar, literatürde “Roman” toplumun bir grubu olarak ele alınmaktadırlar. Buna göre, Romanlar yaşadıkları ve dağıldıkları bölgelerde Rom, Dom ve Lom olmak üzere üç farklı koldan oluşmaktadırlar. Literatürde yer alan çalışmalarda Lom toplumu ile ilgili yapılan araştırmalarda kişilerin çoğunluğunun kendilerini söylemsel olarak mevcut sistem içerisine dahil edebilmek için, kendisini Türk ve Müslüman olarak ifade ettiği görülmektedir. Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz civarına yerleşen Lom'lar, doğuştan sahip oldukları etnik kimliğe, toplumun yüklediği “Poşa” kimliğinin eklenmesiyle farklı aidiyetlere sahip olmuşlardır (Arpacı, 2019, s. 25). Buradan bakıldığında, her ne kadar Lom'lar kendilerini ayrı ve farklı bir kimlik olarak görmeyip Türk-Müslüman kimliğini benimsemiş olsa da, farklı bir etnik aidiyet taşımaları nedeniyle dışarıdan bakıldığında “Poşa” ifadesiyle ayrımlaştırılmaktadırlar. Bu bağlamda, “Poşa” olmak sadece içine doğulan bir varoluş değil; bu bireylere dışarıdan verilen bir kimlik olabilmektedir. Kimlik, insanların toplumsal çevresi ile ilişkilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle aidiyetin sağlanması için farklı kimliklerde benimsenebilmektedir. Saha çalışması kapsamında görüşülen kişilerin de literatürdeki bu çalışmalara uygun olarak kendilerinin Türk- Müslüman kimliğine vurgu yaptıkları görülmüştür. Bu durum, sosyal kimlik edinme sürecinin özsaygı ve itibar edinme ile ilişkili olduğu savına uymaktadır.

Ayrıca araştırma verilerinden elde edilen bulgulara göre, “Poşa” kadınların gerek etnik kimlikleri gerekse cinsiyet kimliklerinden ötürü sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını, kadınların siyasete ilgi düzeylerinin son derece yetersiz olduğunu ve siyasal tercihlerinin de patriyarkal yapı içerisinde şekillendiği

söylemek mümkündür. Bu bağlamda, kadınların siyasal toplumsallaşma sürecinin sosyal dışlanma pratikleri tarafından engellendiği görülmektedir. Ayrıca siyasal sosyalleşme açısından bakıldığında, eğitim seviyesinin düşüklüğü nedeniyle siyasal ilgi, bilgi ve tutumları etkilenmesi sonucu, siyasal katılım yetersiz olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, eğitimden, çalışma hayatından ve kamusal faaliyetlerden uzak kalan bölge kadınlarının siyasal toplumsallaşmayı gerçekleştiremedikleri görülmektedir.

Eğitim düzeyinin de kadınların siyasal katılımı açısından önemli bir belirleyici olduğu bilgisinden hareketle, araştırmaya konu olan kadınların siyasal etkinlik duygusunun ve katılma olanaklarının son derece düşük olduğu söylenebilir. Bu da, siyasete ilgisizleşmeyi ve depolitizasyonu beraberinde getirmektedir. Siyasal katılma düzeyine, siyasal katılım teorileri açısından bakıldığında, kuramsal bölümde değinilen işlevselci ve çatışmacı yaklaşım ayrımından yola çıkarak, “Poşa” kadınlarının siyasal katılımını çatışmacı yaklaşımın “uyum” perspektifi ile değerlendirmek mümkün hale gelmektedir. Kadınlar, gerek siyasal iktidarın gerekse ailede erkek iktidarının siyasal tercihlerine uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca “Poşa” kadınlarının siyasal katılım düzeylerini ise, Verba ve Nie (1972, s. 82-95’ten Aktaran: Turan, 1991, s. 74)’ nin siyasal katılım olarak sadece oy kullananlar kategorisinde değerlendirmek mümkündür.

4. SONUÇ

“Erzincan’da Yaşayan ‘Poşa’ Olarak Adlandırılan Yurttaşların Şehre Toplumsal ve Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Katkıları ve Avrupa Birliği Algıları” başlıklı araştırma projesi kapsamında toplanan verilerden yola çıkılarak geliştirilen bu çalışmada, “Poşa” toplumunda yer alan kadınların siyasetle olan ilişkisi analiz edilmiş ve belli birtakım bulgulara ulaşılmıştır. Etnik kimlik ve toplumsal cinsiyetin sosyal dışlanmanın iki belirleyeni olduğu teorik yaklaşımından hareketle, dışlanmanın çizdiği toplumsal çerçevede kadınların siyasal tercih ve eğilimlerinin nasıl belirlendiği saha verileri de göz önünde bulunarak değerlendirilmiş, birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

Eğitim, çalışma yaşamı ve politik yaşama katılım gibi toplumsal yaşamın tüm alanlarındaki fırsatlara erişimde zorluk çeken ve eşitsiz koşullarda yaşayan kadınların bu durumları, yoksulluk ve sosyal dışlanma nedeniyle derinleşmektedir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile toplumsal ilişkilerden kopan kadınlar siyaset ile ilgili konulardan da uzak kalmaktadırlar. Erkek egemen yapıyı kurumsallaştıran sistemik toplumsal yapılar, kadınların her alanda dezavantajlı bir konumda olmasını beslemekte ve sosyal eşitlikten mahrum bırakmaktadır.

Dolayısıyla, dışlanmanın çerçevesini çizen belirleyenlerden biri bu kapalı toplumdaki toplumsal cinsiyet kalıplarıdır. Modern yurttaşlık tartışmalarında sosyal eşitliğin meşru bir dayanak oluşturduğu noktasından hareketle kadının durumu, kadını aktif yurttaşlık haklarından da koparmaktadır.

Dışlanmada rol oynayan bir diğer belirleyen, “Poşa” olmak ya da “Poşa” sayılmak noktasında ortaya çıkmaktadır. Kadınların genel çoğunluğu, tıpkı “Poşa” toplumunda yer alan erkekler gibi kendilerini Türk ve Müslüman olarak sayarsa da, eş yurttaşlık haklarından yararlanmaları bağlamında etnik kimliklerini bir dezavantaj olarak yaşamaktadırlar. Çünkü, belli mahallelerde yaşayan ve coğrafi olarak da dışlanan “Poşa’lar”, toplum tarafından etnik kimlikleriyle değerlendirilmekte; bu bağlamda Poşa kadınları, Türk ve Müslüman kadınların sahip olduğu siyasal toplumsallaşma olanaklarına da sahip olamamaktadırlar. Buradan hareketle, “Poşa” kadınlarının siyasete katılımlarının yetersiz olduğu; siyasal eğilimlerinin topluluğun erkeklerinin siyasal eğilimi ile aynı olduğu ve siyasal bilinç düzeylerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Buna ek olarak, siyaseten kayıtsızlığı belirleyen en önemli nedenlerden biri de, görüşmecilerin kendi ifadeleriyle söylenecek olursa “kızların okutulmaması” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bilgilerden hareketle kimliğe bağlı sosyal dışlanma ve cinsiyet eşitsizliği kavramlarının oluşturduğu bir kuramsal çerçeveden yola çıkılarak saha verileri yorumlandığında; çalışma hayatında yer almayan ve genel olarak okuryazar ya da ilkokul terk gibi çok düşük eğitim seviyesine sahip kadınların, “sosyolojik teori” çerçevesinde aile erkeklerinin kararlarının baskın olduğu bir siyasal tercih yapısına sahip oldukları görülmüştür. Kişisel bağlılık veya sosyal dayanışma temeline dayanan siyasal katılma ile birlikte, seçimlerde oy kullanmak kadınlar arasında en yaygın ve en önemli görülen bir siyasal katılma çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak buna karşılık, görüşmelerde siyaset konularının erkek konuları olarak kodlanması, kadınlarda toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği ayırım ve önyargı kodlarının etkili olduğunu göstermektedir.

Son tahlilde, kapalı toplum yapısına sahip, Sancak Mahallesi’nde ikamet eden “Poşa” toplumunda, hem özel hem de kamusal hayatta, karar alma süreçlerinde erkeklerin başat rol oynadığı, kadın ve erkek ilişkilerini belirleyen temel dinamiğin ise toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile birlikte patriyarkal yapı olduğu görülmektedir. Bu yapı içerisinde, kadınların siyasal yaşama ilişkin ilgi ve bilgilerinin çok yetersiz olduğu, siyasal eğilim ve tercihlerinde ise, patriyarkal yapıya uygun olarak, ailede hegemonik güce sahip erkeğin siyasi tercihine göre, kendi siyasal tercihlerini belirledikleri tespit edilmiştir. Siyasal rekabet içerisine girme, siyasete atılma gibi konularda son derece kayıtsız olan kadınların,

katılımın asgari düzeyini gösteren oy verme davranışında bile erkeklerin etkisinde oldukları görülmektedir. Ayrıca, erken yaşta ve topluluk içi akraba evliliklerin fazla olduğu, bu dışlanmış ve kentin çeperinde yaşayan kadınların muhafazakâr ve milliyetçi ağırlıklı bir siyasal/ideolojik eğiliminin olduğu görülmektedir. Bu siyasal eğilimlerinin de bütünüyle “aile geleneği” olarak kabul edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

5. ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

6. MADDİ DESTEK

Bu çalışma, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi bünyesinde “Erzincan’da Yaşayan ‘Poşa’ Olarak Adlandırılan Yurttaşların Şehre Toplumsal ve Siyasal, Ekonomik ve Kültürel Katkıları ve Avrupa Birliği Algıları” başlıklı bilimsel araştırma projesi (BAP) kapsamında toplanan verilere dayanarak yapılmıştır.

7. YAZAR KATKILARI

FKG: Fikir;
FKG: Tasarım;
FKG, ASŞ: Denetleme;
FKG, ASŞ: Kaynakların toplanması ve/veya işleme;
FKG, ASŞ: Analiz ve/veya yorum;
FKG, ASŞ: Literatür taraması;
FKG, ASŞ: Yazıyı yazan;
FKG, ASŞ: Eleştirel inceleme

8. ETİK KURUL BEYANI VE FİKRİ MÜLKİYET TELİF HAKLARI

Çalışmada etik kurul ilkelerine uyulmuştur ve ilgili kurum ve kuruluşlardan gerekli izinler alınmıştır.

9. KAYNAKÇA

- Alkan, A. (2000). Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımının Feminist Eleştiri Çerçevesinde Kentsel Mekân. *Kültür ve İletişim*, 3(1), 71-95.
- Alkan, T., & Ergil, D. (1980). *Siyaset Psikolojisi: Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma*. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Almond, G. A., & Verba, S. (1989). *The Civic Culture Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Sage Publications, California.

- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu S., &Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri- SPSS Uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Arpacı, M. (2019). Lomlar/ “Poşalar”: Etimoloji ve Peripatetik Toplumsal Yapı. H. Efe (Ed.), *Erzincan'da Sosyal Damga, Kimlik ve Yoksulluk*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 19- 35.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 213-220.
- Balyan, V., Tarihten Günümüze Lomlar veya Poşalar. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/17704/tarihten-gunumuze-lomlar-veya-posalar> (Erişim tarihi: 13. 02. 2017).
- Bozkurt, T. (2004). *Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası*. (Çev. B. Ertür), Metis Yayınları, İstanbul.
- Çam, E. (1994). *Siyaset Bilimine Giriş*. Der Yayınları, İstanbul.
- Daver, B. (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*. Siyasal Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.
- De Beauvoir, S. (1993). *İkinci Cins*. (Çev. B. Onaran), Payel Yayınevi, İstanbul.
- Efe H. (2019). Önsöz. H. Efe (Ed.), *Erzincan'da Sosyal Damga, Kimlik ve Yoksulluk*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 9-10.
- Efe, H. (2019). Erzincan'daki Lom/ “Poşa” Yurttaşların Siyasi Eğilimleri ve Avrupa Birliği Algıları. H. Efe (Ed.), *Erzincan'da Sosyal Damga, Kimlik ve Yoksulluk*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 61- 73.
- Efe H., & İssayeva, M. (2019). Lom/ ‘Poşa’ Toplumu Çocuklarının Eğitimle İlgili Sorunları. H. Efe (Ed.), *Erzincan'da Sosyal Damga, Kimlik ve Yoksulluk*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 197-208.
- Eroğul, C. (2012a). Siyaset. G. Atılğan & E. A. Aytekin (Ed.), *Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. Yordam Kitap, İstanbul, 17-29.
- Eroğul, C. (2012b). Siyasal Katılma. G. Atılğan & E. A. Aytekin (Ed.), *Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. Yordam Kitap, İstanbul, 227-237.
- Günindi Ersöz, A. G. (2015). Özel Alan/Kamusal Alan Dikhotomisi: Kadınlığın Doğası ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18, 80-102.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar*, (10. Baskı) Evrim Yayınevi, İstanbul .
- Kalender, A. (1994). *Siyasal İletişim: Seçmenler ve İkna Stratejileri*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Kapani, Münci. (2007). *Politika Bilimine Giriş*. Bilgi Yayınevi, 20. Baskı, Ankara.
- Karaduman, S. (2010). Modernizmden Post-Modernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. *Journal of Yaşar University*, 17(5), 2886-2897.

- Kemahlı Garipoğlu, F., & Sezer Şanlı, A. (2019). Sosyal Dışlanmanın Etnisite ve Toplumsal Cinsiyete Bağlı Pratiklerini Birlikte Düşünmek: Erzincan Sancak Mahallesi'nde Lom / Poşa Kadın Olmak. H. Efe (Ed.), *Erzincan'da Sosyal Damga, Kimlik ve Yoksulluk*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 75-102.
- Keyman, F. (2007). Türkiye'de Kimlik Sorunları ve Demokratikleşme. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 41, 217-230.
- Koray, M. (1991). *Günümüzdeki Yaklaşımlar Işığında Kadın ve Siyaset*. Tüses Yayınları, İstanbul.
- Marsh, A. (2008). Etnisite ve Kimlik: Çingenelerin Kökeni. *European Roma Rights Center Country Reports Series*, 17, 19-27.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akinhay& D. Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Neuman, W. L. (2012a). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri I*. (Çev. S. Özge), Yayın Odası Yayınları, Ankara.
- Neuman, W. L. (2012b). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri II*. (Çev. S. Özge), Yayın Odası Yayınları, Ankara.
- Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*, Cambridge University Press, New York.
- Özdemir, E. (2012). Kimlik. G. Atılğan & E. A. Aytekin (Ed.), *Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. Yordam Kitap, İstanbul, 201-212.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. (Çev. Z. Akyüz, D. Bayrak, H. B. Arslan), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Sağır, M. Ö., & Akıllı, H. S. (2004). Etnisite Kuramları ve Eleştirisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 1-22.
- Seropyan, S., Hay- Poşalar, Ermeni Çingeneler. <http://ermenikulturu.com/hay-posalar/> (Erişim tarihi: 04. 06. 2016).
- Sezer Şanlı, A. (2020). Sınıf İlişkilerinden Hareketle Kadının Konumunu Tartışmak: Marksizm'de Kadın ve Aile. A. Aykotalp & A. B. Certel (Ed.), *Siyaset Teorisinde Güncel Tartışmalar*. Efe Akademi, İstanbul, 143-171.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Turan, İ. (1991). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. Der Yayınları, İstanbul.
- Türköne, M. (2011). *Siyaset*. Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- Verba, S., Schlozman, K.L., Brady, H., Nie, N. H. (1993). Citizen Activity: Who Participates? What Do They Say?, *The American Political Science Review*, Vol. 87, No. 2 (Jun., 1993), 303-318, <http://www.jstor.org/stable/2939042>, Doi: <https://doi.org/10.2307/2939042>
- Young, I. M. (2009). Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet. *Cogito*, 58, 39-57.